

OBZORNIK.

Kako je bilo?

Pero mi je potisnila v roke vest, da je preminul dr. Oton Papež, predsednik deželnega sodišča v Ljubljani v pokoju. Vzбудila mi je žive spomine na prevratno dobo, v kateri je pokojnik tako kot organizator kakor kot odličen pravnik igral nemalo vlogo. Torej, kako je bilo?

Dne 31. oktobra 1918 je bila sestavljena Narodna vlada države Srbov, Hrvatov in Slovencev. Resort poverjenika za pravosodje je bil zaupan meni. Neposredno pred tem sem se vrnil z Dunaja, kjer smo tik pred razsulom Avstro-Ogrske monarhije še imeli skupna posvetovanja s Čehi in Poljaki. Poslednji ministrski predsednik prof. Lammasch, znani profesor kazenskega prava, je imel nevhvaležno nalogo, da reši, kar se rešiti da. Še pred svojim nastopom je obljubljal avstrijskim Slovanom najširšo avtonomijo v smislu Wilsonovih načel. Kot odgovor smo na svojem poslednjem sestanku, v nekem hotelu blizu Praterja, izbrali odposlanstvo, ki naj potuje v Švico, da stopi v zvezo z našo — češko in jugoslovansko — emigracijo v svrhu medsebojne informacije glede premirja in mirovnih pogojev. Na sestanku se je razpravljalo o ureditvi naših narodnih držav, omenjal se je tudi koridor, ki naj veže bodočo Češko-Slovaško z Jugoslovansko državo, pri čemer je glede naših sosedov na vzhodu iz ust dra. Kramařa padla krilatice: Budimpešta z okolico. Odposlanstvu, v katerem je bil tudi na smrt obsojeni, potem pa amnestirani dr. Kramař, je avstrijska vlada — o ironiji — izdala potne liste, pri čemer je v nekam sramežljivi zadregi pripomnila, da upa, da se bodo člani delegacije tudi vrnil in da ne bodo v inozemstvu razvili kake sovražne agitacije proti monarhiji. Delegacija je odpotovala v Švico, mi ostali pa domov, da se pripravimo na usodepolni trenutek našega osvobojenja.

Na medstrankarskem sestanku se je določil ključ, po katerem naj se razdele poverjenišтва, kakor so se imenovali resorti bodoče Narodne vlade, med tedaj upoštevne stranke: Jugoslovanska demokratska stranka, Slovenska ljudska stranka in socialisti. Ko je bilo gotovo, da prevzamem posel poverjenika za pravosodje, sem povabil na posvet gg. dr. Otona Papeža, Božidarja Bežka in Frana Regallya, vsi trije tedaj deželno sodni svetniki v Ljubljani. Ko sem jim povedal, da prevzamem v vladi, ki bo sestavljena naslednji dan, portfelj poverjenišтва za pravosodje, smo se posvetovali in zedinili, kako izvedemo revolucijo v justični palači, kdo naj prevzame vodstvo deželnega, okrajnega sodišča in državnega pravdnštva v Ljubljani, kaj je ukreniti glede vodstva okrožnih sodišč v Celju, v Mariboru in Novem mestu ter okrajnih

sodišč, kolikor so bila ta vodstva v rokah tujerodnih sodnikov odnosno državnih pravdnikov.

Naslednji dan, 31. oktobra, sem izdal prve dekrete, s katerimi so bili odstavljene: Adolf pl. Elsner, predsednik, in Jože Pajk, podpredsednik dež. sodišča v Ljubljani, Heinrich Sturm, vodja okraj. sodišča v Ljubljani ter Franc pl. Garzarolli, predsednik okrož. sodišča v Novem mestu. Na njihova mesta so bili postavljeni dr. Oton Papež za predsednika, Franc Regally za podpredsednika dež. sodišča v Ljubljani in Josip Žmavec, deželnosodni svetnik, za predsednika okrož. sodišča v Novem mestu.

Medtem je Narodni svet že pustil priprti poleg drugih tudi predsednika dež. sodišča Adolfa pl. Elsnerja. Aretacije so izvršili slovenski oficirji, ki jih je vodil dr. Mihajlo Rostohar, sedaj vseučiliški profesor v Brnu. Elsner je bil strupen sovražnik našega naroda. Njemu in njegovemu sistematičnemu raznarodovalnemu delu je bilo namenjenih mnogo mojih interpelacij v državnem zboru. Vendar smo ukrenili, zlasti potem, ko je bil deželni predsednik grof Attems brez obotavljanja izročil vladne posle predsedstvu Narodne vlade, da so izpustili vse aretirane višje uradnike, med njimi tudi Elsnerja. Mogočneži so nam postali nenevarni in neškodljivi. Krvava revolucija ni bila potrebna. Odredil sem podpredsednika Regallyja, da je pozval bivšega predsednika dež. sodišča, da mu izroči posle in predsedstvene spise. V predalih njegove pisalne mize se ni našlo nič kompromitujočega. Sturm, slovenski odpadnik, ki je bil Elsnerjev „informer“ in čigar zagrizenost je šla tako daleč, da je bil slovenskemu uradništvu prepovedal slovenski pozdrav, čim prestopijo prag sodnega poslopja, je že prej pobegnil v Gradec.

Istočasno s temi osebnimi spremembami je bila izdana prva „naredba“ našega poverjeništvá: 1. uradni jezik je slovenski, 2. vsi dosedanji zakoni in naredbe ostanejo — seveda mutatis mutandis — v veljavi, 3. sodbe se razglašajo v imenu zakona.

Prva skrb mi je bila, da si zagotovim sodelovanje naših sodnikov, ki so službovali v inozemstvu pri višjem dež. sodišču v Gradcu ter pri vrhovnem in kasacijskem sodišču na Dunaju. V zasebnih pismih sem jih povabil na sodelovanje. Vsi so se pismeno radevolje odzvali mojemu vabilu, izražajoč svojo radost, da bodo mogli svojo delovno silo dati na razpolago svobodni domovini. Med prvimi se je oglasil Ivan Kavčnik, dvorni svetnik pri vrhovnem in kasacijskem sodišču na Dunaju, z dopisom z dne 10. novembra, v katerem med drugim pravi, da z največjim veseljem in s posebno hvaležnostjo sprejema mojo častno ponudbo, da organizira višje dež. sodišče in mu stopi začasno na čelo. Bil je tudi med prvimi, ki je v drugi polovici novembra prispel v Ljubljano.

Dne 8. novembra sta bila odstavljena predsednik okrož. sodišča v Celju Adalbert Kotzian in prvi državni pravdnik v Celju dr. Friderik Bračič. Vodstvo okrož. sodišča je bilo poverjeno dr. Josipu Kotniku, višjemu sodnemu svetniku, vodstvo državnega pravdnništva pa dr. Štefanu Sagadinu, okraj. sodniku v Celju. Obenem so bili odstavljene predstojniki okraj. sodišč v Brežicah, v Ptuj, v Gor. Radgoni, v Ljutomeru, v Slov. Bistrici, v Maribergu, Šoštanj.

Poverjeništvu je bil dodeljen sodnik dr. Ciril Pavlin, ki je pokazal mnogo smisla za upravne posle ter mi je bil s svojo spretnostjo v tem prvem času v veliko oporo.

Na seji Narodne vlade z dne 14. novembra 1918 si je vlada dala svojo „konstitucijo“ z naslovom: Naredba o prehodni upravi na ozemlju Narodne vlade pod vrhovnim vodstvom Narodnega večja v Zagrebu.

Naredba je imela po svojih občin temeljnih določbah veljavnost za ozemlje: Kranjska, Goriška, slovenski del Istre, mesto Trst z okolico, Štajerska in Koroška, kolikor sta ti deželi del države SHS.

Točka V. obravnava pravosodno upravo in je po predlogih poverjeništvu za pravosodje v njej rečeno: 1. v Ljubljani se ustanovi za Kranjsko, Koroško in Štajersko višje deželno sodišče. Koroška okrajna sodišča se, upoštevajoč njih zemljepisno lego in prometne zveze, podrejajo začasno ali deželnemu sodišču v Ljubljani ali okrož. sodišču v Mariboru; 2. Višje dež. sodišče v Trstu ostane na svojem mestu; 3. zoper sodbe in druge ukrepe dež. sodišč in pa deželnih in okrožnih sodišč, ki jih izdajajo kot sodišča druge stopnje, odslej ni nadaljnega pravnega sredstva. Višja dež. sodišča sodijo končno tudi v vseh onih pravnih stvareh, v katerih je bilo po dosedanjih določbah pristojno avstrijsko vrhovno in kasacijsko sodišče; 4. v administrativnih stvareh sta obe višji dež. sodišči podrejeni Narodni vladi SHS v Ljubljani, oddelek za pravosodje; 5. Koroško ozemlje se začasno priklopi notarskima zbornicama v Ljubljani odnosno v Celju; 6. okoliš odvetniške zbornice v Ljubljani obseza vse v občin določbah navedeno ozemlje.

Točka XV. določa, da se za upravno sodstvo za vse ozemlje ustanovi pri višjem dež. sodišču v Ljubljani poseben senat, v katerem mora po smislu obstoječih zakonskih določb biti vsaj polovica članov usposobljenih za sodno službo.

S takojšnjo odstranitvijo vseh tujerodnih sodnikov in uradnikov smo oklevali. Avstrijski politični sistem je bil Koroško in Štajersko smatral za nemško ozemlje — sodobno rečeno „življenjski prostor“ — ter od tam preračunano odstranjeval sodnike in uradnike slovenske narodnosti. Naš človek je na tem ozemlju

le izjemoma našel svojo zaposlitev. Štajerske in koroške slovenske rojake, če je kdo tvegala, da se je posvetil sodnemu poklicu, so potiskali na Kranjsko, prazna mesta pa zasedali s „kurzovci“. Za slovenskega pravnika sodna kariera tedaj ni bila vabljiva. Zategadelj nam je manjkalo ljudi, da bi mogli zasesti vsa mesta, ki bi postala prazna z odstranitvijo tujerodnega osebja. Obstajala bi nevarnost, da bi morali nekatera sodišča kar zapreti, če hitimo s čiščenjem. Saj je bilo končno število odpuščenega osebja: 95 sodnikov in drž. pravnikov ter 75 drugih sodnih uradnikov.

Apelirali smo na pravnike iz drugih resortov, da naj sprejmejo sodni poklic. Reaktivirali smo že upokojene sodnike. Dobrodošli so nam bili sodniki s Primorskega, kjer deloma zaradi vojnega razdejanja, deloma zaradi italijanske okupacije za nje ni bilo posla. Da si čimprej pridobimo naraščaj, smo z naredbo z dne 19. novembra pravnike z drugim državnim izpitom pripustili k sodni praksi s pogojem, da najkasneje v šestih mesecih po vstopu na sodišče opravijo tretji drž. izpit. Podobno, kakor je bila tako odredila avstrijska sodna uprava, ko je bil leta 1896. uveljavljen novi civilnopravdni red. Triletno pripravljeno dobo, določeno v § 4 zakona o organizaciji sodišč z dne 27. nov. 1896, št. 217 drž. zak., ki mora preteči, preden se kandidat pripusti k sodniškemu izpitu, smo skrajšali za čas do 31. oktobra 1920 na dve leti; v tej dobi ni bilo treba delati domače naloge, predpisane v § 12 nav. zak.

Medtem so polagoma prihajali sodniki višjega dež. sodišča v Gradcu in vrhovnega sodišča na Dunaju, ki so se nam bili stavili na razpolago. Pristopiti smo mogli k organizaciji višjega dež. sodišča. Ivan Kavčnik je dne 21. novembra izdelal načrt naredbe o ustanovitvi višjega dež. sodišča, ki naj začne poslovati 1. decembra 1918 in naredbe o ustanovitvi višjega drž. pravdnštva, tako da sem obe naredbi že na seji 25. novembra mogel predložiti v odobritev Narodni vladi. Na tej seji sem obenem predlagal imenovanje sodnikov za višje dež. sodišče.

Imenovani so bili: Ivan Kavčnik za predsednika, dr. Anton Rogina, svetnik višjega dež. sodišča v Gradcu, za podpredsednika višjega dež. sodišča v Ljubljani. Za svetnika pa Fran Milčinski, višje-sodni svetnik dež. sodišča v Ljubljani in dr. Anton Kremžar, drž. pravdnik v Novem mestu. V službovanje pri višjem dež. sodišču so bili dodeljeni: Mihael Gabrijelčič, dvorni svetnik na Dunaju, dr. Gojmir Krek, dvorni tajnik pri vrhovnem sodišču na Dunaju z naslovom in značajem višjega sodnega svetnika, Henrik Lasič, deželno sodni svetnik pri okrož. sodišču v Trstu, dr. Anton Skumovič, deželno sodni svetnik pri dež. sodišču v Gradcu, Rudolf Sterle, deželno sodni svetnik pri okrož. sodišču v Gorici,

kasneje še dr. Metod Dolenc, deželno sodni svetnik v Gradcu in Franc Dukič, dvorni svetnik pri vrhovnem sodišču na Dunaju. V službovanje pri višjem drž. pravdništvu sta bila dodeljena Ivan Okretič, generalni odvetnik pri generalni prokuraturi na Dunaju in Andrej Jeglič, predsednik okrož. sodišča v Gorici.

Obenem so bili definitivno imenovani dr. Oton Papež za predsednika, Fran Regally za podpredsednika dež. sodišča v Ljubljani, dr. Josip Žmavec za predsednika okrož. sodišča v Novem mestu, dr. Josip Kotnik za predsednika okrož. sodišča v Celju in Božidar Bežek za prvega državnega pravdnika v Ljubljani.

Poverjeništvu za pravosodje sta bila dodeljena dr. Janko Babnik, ministrski svetnik, in dr. Milan Škerlj, sekcijski svetnik v pravosodnem ministrstvu na Dunaju.

Da smo nekako legalizirali odpust tujerodnih sodnikov in uradnikov, je Narodna vlada dne 16. decembra izdala naredbo glede drž. nameščencev nemške narodnosti in glede repatriiranja jugoslovanskih drž. nameščencev. Naredba določa, da se odslove nameščenci bivše avstrijske države, ki so nemške narodnosti in so službovali na ozemlju Narodne vlade. Prejemki se jim ustavi. S pogojem, da ne delujejo zoper državo SHS ali za tujo državo in da stanujejo na ozemlju Narodne vlade, dobe odstavljenci proti svoječasnemu obračunu do časa mednarodne ureditve, najdalje pa do konca februarja 1919 podporo v znesku dosedanjih sistemnih prejemkov z draginjskimi dokladami vred. Ti nameščenci se smejo za vsak primer posebej iz važnih razlogov bodisi pogodbeno, bodisi pragmatično sprejeti v službo države SHS. V vsakem takem primeru mora sklepati celokupna Narodna vlada. Kot tak važen razlog je upoštevati tudi dejstvo, da izvira dotičnik iz domače rodbine.

Pri vsej odločnosti, da vzpostavimo pri naših sodiščih v personalnem stanju razmere, ki ustrezajo resničnemu narodnostnemu položaju v okoliših vseh sodišč na našem ozemlju in da damo ljudstvu sodnike njegove narodnosti, se nam ne more očitati, da nismo postopali nehumano in nesocialno. To stališče je bilo nekoliko olajšano z reciprociteto, ki jo je bil zajamčil sklep kabinetskega sveta Nemške Avstrije z dne 23. novembra.

Nato je sledil odpust ostalega osebja, ki je bilo doslej še ostalo na svojih mestih. Glede zasedbe sodišč na Koroškem je sklepala posebna po Narodni vladi sklicana anketa. Dne 29. novembra je bil odstavljen predsednik okrož. sodišča v Mariboru dr. Franc pl. Kočever in na njegovo mesto postavljen Tomaž Canjkar, deželnosodni svetnik v Mariboru. Na mesto odstavljenega prvega drž. pravdnika v Mariboru Viktorja Verderberja je bil imenovan za vodjo drž. pravdništvu dr. Mirko Grasselli.

Bivši predsednik dr. Kočevar je še 5. novembra na vsa okrajna sodišča mariborskega okrožja izdal okrožnico, v kateri poudarja, da je gledati strogo na to, da ne bo pritožb v jezikovnem oziru. Predstojnike okraj. sodišč dela odgovorne za to, da se bo spoštovala odredba pravosodnega ministrstva iz l. 1882. (minister dr. Pražak!) V kazenskih zadevah je pisati zapisnik v jeziku, ki se ga poslužuje stranka, ne glede na to, če je zmožna drugega dežel. jezika. V obtoženčevem jeziku je izdati tudi sodbo. Vabila in druge uradne odredbe je pisati v jeziku, ki ga domnevno govori stranka. Predloge strank je reševati v jeziku, v katerem so napisani. Sploh naj sodišča spoštujejo popolno ravnopravnost obeh deželnih jezikov. V dvomljivih primerih naj izbere jezik, ki najbolj ustreza praktični potrebi in daje stranki najmanj povoda za pritožbo. Pozno spoznanje!

Nekateri notarji so bili odstavljeni takoj po prevratu. Z razglasom z dne 28. aprila 1919 pa se je v smislu naredbe z dne 10. februarja 1919 odreklo poverilo še devetim notarjem.

Začasna ureditev sodstva v Prekmurju je sledila z naredbo z dne 18. septembra 1919.

Tako je torej bilo v tem prvem času! Vodilne smernice: na eni strani zavarovati našo nacionalno korist, po drugi strani pa v interesu ljudstva dopustiti neko stvarno kontinuiteto. Iz starega v novo stanje preiti brez potresov in brez mnovega trenja, da ne omajamo v narodu čuta pravne sigurnosti. Zato smo tudi pustili veljati stare zakone, razen po gotovi dobi v Prekmurju, katerih uporabo naj sodišča sama po lastnem občutku in predudarku prikroje novim razmeram. Drugačen postopek bi bil po tedanjem našem prepričanju kvaren za samo pravosodstvo. Niso vsi soglašali s tem načinom ureditve razmer. Po godu bi jim bilo več revolucionarnosti. Saj se je z neke strani zahtevala nič več in nič manj kakor nova kodifikacija materialnega prava. To v oni prevratni dobi — ko smo pričakovali konstituinto in ž njo ustavo kraljevine SHS. Že 20. decembra 1918 je bilo imenovano prvo ministrstvo kraljevine SHS. S tem dnem je tudi poverjeništvu za pravosodje v Ljubljani izgubilo svoj dotedanji avtonomni značaj ter dobilo svojega vrhovnega šefa v osebi ministra pravde. Še danes, ko motrim ono dobo v distanci dvajsetih let brez predsodka in brez strasti, si na stavljeno vprašanje odgovarjam, da smo postopali pravilno. Organizacija je bila v glavnem izvedena. V pogon spravljeni stroj je bil namazan in je deloval brezhibno. Vodilna mesta so bila v trdnih, večjih in zanesljivih rokah. Tvorci visoke kvalitete. Čestitam samemu sebi, da sem imel ob izberi svojih sodelavcev srečno roko. Naj se mi to šteje v zaslugo.

Dr. Vladimir Ravnihar.